

JAUNĀKĀS LITERATŪRAS APSKATS

LĀTVIJAS VĒSTURIEKU KOMISIJAS RAKSTI
23. sējums

HOLOKAUSTA PĒTNIECĪBAS
PROBLĒMAS LATVIJĀ

Holokausta pētniecības problēmas Latvijā: 2006.–2007. gada pētījumi par holokaustu Latvijā un starptautiskās konferences materiāli, 2007. gada 6.–7. novembris, Rīga. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2008. – 375 lpp.: il. (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 23. sēj.)

Latvijas Vēsturnieku komisijas rakstu 23. sējums vienlaikus ir jau sestais holokausta problemātikai veltītais izdevums, kurā šoreiz pētījumi publicēti četrās valodās: latviešu, krievu, angļu un vācu.

Sējumu ievada profesora Aivara Strangas apcerējums, kas veltīts 2007. gadā mūžībā aizgājušajam profesoram Raulam Hilbergam (*Raul Hilberg*; ASV) un viņa milzīgajam ieguldījumam holokausta pētniecībā. Būdam viens no holokausta pētniecības celmlaužiem, R. Hilbergs visu mūžu cīnījās pret šīs tēmas politizāciju. A. Stranga uzsver: “Hilbergs holokaustu pētīja kā izcili godīgs akadēmiķis; daudzi citi no tā veidoja politiku, īpaši tie, kuri 20. gadsimta 50. gados bija pilnīgi klusi, bet kļuva nevaldāmi skaļi pēc gadiem divdesmit, un atkal nevis akadēmisku, bet politisku vai pat materiālu interešu vadīti” (11. lpp.).

Grāmatā ievietoti 2006. un 2007. gadā tapušie pētījumi par holokausta problēmām, kas izstrādāti ar Latvijas Vēsturnieku komisijas finansiālu atbalstu. Jāizceļ A. Strangas apkopojošais pētījums par ebreju iznīcināšanas gaitu nacistu okupētajā Latvijā no 1941. līdz 1945. gadam un vietējo iedzīvotāju dažāda veida līdzdalību tajā, kā arī profesora Andrieva Ezergaiļa (ASV) skatījums uz einzacgrupas komandiera SS brigādefirera Valtera Štālekera (1900–1942) ziņojumiem, kurus profesors pamatoti uzskata par Latvijas holokausta vēstures pētniecības pirmavotu. Saistoša ir Liepājas skolotāja Kalmāna Linkimera (1913–1988) dienasgrāmata, ar kuru iepazīstina Edvards Anderss (ASV) un Rebeka Margolis (Kanāda). 315 rokraksta lappusēs ietvertā jidišā rakstītā dienasgrāmata stāsta par holokaustu Liepājā un to, kā viens no ievērojamākajiem ebreju glābējiem Latvijā sētnieks Roberts Seduls (1906–1945) pilsētas centrā mājas pagrabā Tirgoņu ielā 14 (mūsdienās Tirgoņu iela 22) kopš 1943. gada slēpa 11 ebrejus. Atšķirībā no vairuma holokausta atmiņu, kas tika rakstītas ilgi pēc kara, K. Linkimera dienasgrāmatas liela daļa tapusi pašā notikumu norises laikā vai tūlīt pēc tiem. Pazīstamais holokausta pētnieks Aigars Urtāns

trīs rakstos detalizēti iepazīstina lasītājus ar holokausta notikumiem un ebreju īpašumu ekspropriāciju Abrenes, Madonas un Ludzas apriņķī.

2007. gada 6. un 7. novembrī Rīgā Kara muzejā notikušās Latvijas Vēsturnieku komisijas organizētās konferences “Baltija Otrajā pasaules karā (1939–1945)” laikā nolasītie Matīsa (*Matthew*) Kotta (Norvēģija) un Sergeja Novikova (Baltkrievija) referāti par holokausta tematiku publicēti sējuma otrajā nodaļā. M. Kotts aplūko saistību starp holokaustu Baltijā un SS plāniem nacistu okupētajā Norvēģijā. Savukārt S. Novikovs sniedz Baltkrievijas un Latvijas holokausta historiogrāfijas salīdzinošo analīzi. Grāmatas trešajā nodaļā ievietotas divas Andrieva Ezergaiļa un Kārļa Kangeras sagatavotās dokumentu publikācijas. A. Ezergailis iepazīstina lasītājus ar Gabriela Civjana (Gunārs Cīrulis, 1923–2002) 1942. gada oktobrī Ženēvā (Šveice) sniegto liecību ASV konsulam par holokaustu Latvijā, bet K. Kangeris – ar ebreju darbaspēka izmantošanu Rīgas geto 1943. gadā.

Atsevišķā sadaļā apkopots novadpētnieku veikums. Josifs Ročko apskata holokaustu Daugavpilī un Preiļos, abos rakstos izmantojot gan mutvārdu vēstures materiālus – ebreju traģēdijas aculiecinieku atmiņas, gan arhīvu dokumentus. Divas publikācijas holokausta norisei Jēkabpilī veltījis Uldis Lasmanis, uzskaitot arī visus holokausta laikā nogalinātos un izglābušos ebrejus. Jāatzīmē, ka U. Lasmanis agrākajos Latvijas Vēsturnieku komisijas sējumos veicis apjomīgu darbu, izzinot holokausta gaitu pilnīgi visos Jēkabpils apriņķa pagastos. Grāmatas pēdējā nodaļā ievietots Jāņa Britāna atmiņu vēstījums par ebreju noslepkavošanu Ilūkstes apriņķa Aknīstē un J. Ročko savāktais materiāls par daudzu Latgales ebreju sāpju un ciešanu pilnajām bēgļu gaitām laika posmā no 1941. līdz 1945. gadam Padomju Savienībā, kas viņus atšķirībā no Latvijā palikušajiem tautiešiem izglāba no nāves.

Lai gan holokausta norise Latvijā jau ir daudz pētīta, Latvijas Vēsturnieku komisijas 23. sējums ir vērtīgs piensums holokausta historiogrāfijā, jo palīdz vēl dziļāk un detalizētāk izprast ebreju iznīcināšanas procesu nacistiskās okupācijas laikā.

Dzintars Ērglis

Talonens J. Baznīca staļinisma žņaugos: Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam. – Rīga, 2009. – 332 lpp.

Luterisma mantojuma fonds ir izdevis Helsinku Universitātes Teoloģijas fakultātes baznīcas vēstures profesora Jouko Talonena populārzinātnisku apcerējumu par Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas darbību laikposmā no 1944. līdz 1950. gadam. Darba pamatā ir doktora disertācija, ar kuru kopš 1997. gada varēja iepazīties arī Latvijas lasītājs, jo bibliotēkās bija pieejama J. Talonena mono-grāfija “*Church under the Pressure of Stalinism:*

